

Individen – medborgare eller konsument?

En idealtypsanalys.

Nina Morby

Abstract

The aim of this essay is to explain which conditions may lay behind the emergence of the political consumer, focusing on globalization, individualism and the increase of consumerism as a result of the rise of global political issues such as climate change. Thereafter, the portrayal of this transition will be investigated in Swedish media by comparing debate articles considering environmental and climate issues, with a time difference of three decades. The method being used consists of an ideal type analysis where two archetypes have been created; the globalist, market orientated and individual Consumer and the nation-state bounded, parliamentary orientated and collectively minded Citizen. The result of this analysis will suggest that a difference can be spotted between these years, where the media portrayal has made more room for the Consumer. The conclusion is based on the emerging of a more frequent questioned consumption as well a more distinctive global perspective followed by a rising request of non-state, transnational and international governance.

Key words: Globalism, individualism, consumer society, political consumption, media portrayal

Nyckelord: Globalism, individualism, konsumtionssamhälle, politisk konsumtion, medias porträttering, idealtypsanalys

Antal ord: 9967

Innehållsförteckning

1. Ett politiskt paradigmskifte?	4
1.1 Syfte och frågeställningar	5
1.2 Klimat och miljö	6
2. Teori	7
2.1 Globalisering och den försvagade staten	7
2.2 Individualismens utbredning och konsekvenser	8
2.3 I mötet mellan konsumtion och politik	11
3. Metod	14
3.1 Funktionell idéanalys	14
3.2 Idealtyper	15
3.2.1 Individen som konsument	16
3.2.2 Individen som medborgare	16
3.3 Tillvägagångssätt och urvalsprocess	17
4. Analys	19
4.1 Artiklar anno 1988	19
4.1.1 Medborgaren	19
4.1.2 Konsumenten	22
4.2 Artiklar anno 2018	25
4.2.1 Medborgaren	25
4.2.2 Konsumenten	26
5. Slutdiskussion	32
5.1 Framväxten av individen som konsument	32
5.2 Konsumenten i den mediala porträtteringen	32
5.3 Avslutande reflektioner	33
6. Referenser	35
7. Bilagor	38

1. Ett politiskt paradigmskifte?

”Att avstå eller minska vårt flygresande är en av de mest effektiva saker vi som individer kan välja att göra för att minska våra klimatavtryck” (Lövin 2018).

Citatet ovan illustrerar ett i mängden av en nutida medial diskurs med avstamp i en idé om individens agerande för klimatproblematiken, vilket antas ske genom konsumentmakten. Föreställningen om individen, som okommenterat tillskrivs epitetet *konsument*, har föranlett idén som legat till grund för uppsatsen som du nu håller i din hand.

Till att börja med kan vi konstatera följande: de senaste decennierna har oron inför klimatförändringar och miljöförstöring bland den svenska befolkningen ökat markant (SOM 2018). Vi vet också, och detta tämligen parallellt med föregående konstaterande, att deltagandet i politiska partier i Sverige har minskat under de senaste tioårsperioderna (SCB 2018) samtidigt som en starkt tilltagande konsumtionstrend har kunnat observeras med särskilt fäste i västvärlden sedan industrialismens intåg (Bauman 1998; Bauman 1999).

Dessa tre tendenser lämnade mig med hypotesen att en förskjutning har ägt rum i termer av politiskt engagemang. En förskjutning som delvis har sin förklaring i aktualiserande av politiska frågor som sträcker sig utanför statens territorium, samtidigt som individen alltmer ställts i centrum med följden att kollektivet hamnat i periferin. Som ett resultat av denna förskjutning har även den politiska sfären blivit allt mer individorienterad, där politiska aktioner moderniserats i en motsatt riktning från den traditionella idén om individers del av samma kollektiv. Ett tydligt exempel på hur politiska aktioner har fattat denna riktning är dess kanalisering genom konsumentmakten, som ett resultat av konsumtionssamhällets utbredning och företagens allt viktigare samhällsposition.

Utifrån denna hypotes har jag valt att konstruera två idealtyper som jag menar agerar som en vattendelare i vårt nutida demokratiska Sverige; *individen som konsument* och *individen som medborgare*. Uppsatsen kommer att delas in i två huvudsakliga delar. I en inledande del avser jag förklara vilka förutsättningar som banat väg för idealtypen *individen som konsument* och hur den politiska spelplanen alltmer går att jämföra med en kapitalistisk marknad, detta till följd av en starkare individualism, kapitalism och globalisering. I uppsatsens andra del

kommer jag undersöka hur förekomsten av dessa idealtyper har förändrats genom att empiriskt studera och jämföra debattartiklar inom klimat- och miljödebatten med tre decenniers mellanrum.

Effekten av skiftet från individen som medborgare till individen som konsument menar jag utgör ett paradigmskifte. Ett brutet mönster där individer allt mer agerar i egenskap av konsumenter i ett postmodernistiskt, senkapitalistiskt och globaliserat samhälle i vilket politiken integreras desto mer i marknaden. Konsumtionen har således genom sin funktion som alternativ väg att agera politiskt fått en politisk konnotation. Särskilt tydlig blir den politiska konsumtionen i frågor rörande klimat och miljö, eftersom dessa frågor sträcker sig över staters territoriella gränsdragningar och även inbjuder till konsumtionen som direkt agerande. Genom att använda konsumentmakten till att öka efterfrågan på närodlade produkter, vegetariska substitut och miljövänliga bilar kan faktiska resultat uppnås som individen ensam kan åstadkomma, varpå konsumenter tilldelas en typ av politisk makt. En makt som kan liknas vid den makt medborgare erhåller genom att utnyttja sina demokratiska rättigheter genom medborgarskapet. Konsumenter kan nämligen, genom sin efterfrågan, styra ett maktfullt organ vars innehåll politikerna har betydligt svårare att kontrollera – den kapitalistiska marknaden.

1.1 Syfte och frågeställningar

Uppsatsen antar en induktiv hållning och kommer böttna i en hypotes om att individers sätt att engagera sig politiskt för miljön böttnar allt mer i utnyttjandet av konsumentmakten, snarare än mer konventionella medel till politisk påverkan som att engagera sig partipolitiskt. Syftet med denna uppsats är dubbelt, vilket förklarar valet av två frågeställningar. Den första frågeställningen grundar sig i en förklarande ambition genom att förklara vilka förutsättningar som kan tänkas ligga bakom framväxten av idealtypen *individen som konsument*. Uppsatsens andra frågeställning följer en beskrivning av hur *individen som konsument* förhåller sig till *individen som medborgare* i svensk dagspress under åren 1988 respektive 2018 och vilka slutsatser som kan dras vid en jämförelse av medias porträttering av idealtyperna mellan dessa år. Den empiriska analysen följer således ett beskrivande syfte.

Frågeställningarna lyder:

- Hur kan framväxten av idealtypen *individen som konsument* som ett alternativ till *individen som medborgare*, förklaras?
- Hur har porträtteringen av *individen som konsument* respektive *individen som medborgare* förändrats i Dagens Nyheter mellan 1988 och 2018?

1.2 Klimat och miljö

Eftersom denna uppsats använder mediala artiklar kopplade till miljö- och klimatfrågor krävs ett förtydligande av skillnaden mellan de två begreppen. Klimat definieras av Naturvårdsverket som "...de genomsnittliga väderförhållandena under en längre tid." (Naturvårdsverket 2017). Det är alltså klimatet som åsyftas vid tal om exempelvis global uppvärmning. Miljö syftar istället till "samspelet mellan omgivningen och däri verkande människor, djur, växter eller andra organismer." (Nationalencyklopedin 2018, "Miljö"). Miljörelaterade problem kan bland annat kopplas till avfall, avskogning, hav, försurning, luftförorening och växthuseffekt (ibid). Eftersom de två begreppen relaterar till varandra och båda påverkas negativt av mänsklig faktor har jag valt att låta båda ingå som analysunderlag. Klimat såväl som miljö anknyter till konsumtion. Klimatet påverkas främst av de utsläpp vår konsumtion ger upphov till, vilket sker genom exempelvis flyg och bilåkning. Konsumtionsproblematisering relaterat till miljön handlar ofta om gifter och plast. En ytterligare skillnad mellan miljö och klimatproblematik är dess geografiska avgränsningar. Miljöproblematik kan, men behöver inte, avse specifika platser, exempelvis sjöar genom försurning och skogar genom avskogning. Klimatet, i gängse definition, avser det planetära rummet vilket således föranleder ett mer globalt perspektiv.

2. Teori

Nedan följer de teorier vilka uppsatsens slutgiltiga resonemang kommer utgå från. Det teoretiska ramverket innehåller en sammansättning från flera närliggande tankeskolor och författare, vilket ger uppsatsen en teoriutvecklande karaktär (Esaiasson 2005:121).

2.1 Globalisering och den försvagade staten

Vägen till politiskt inflytande har för individen traditionellt sett varit statsbunden, som genom sitt medborgarskap erhållit såväl rättigheter som skyldigheter inom ett geografiskt begränsat område (Held 2005:187). Emellertid har den kollektiva identitet vilken staten varit beroende av utsatts för konkurrens i takt med att globaliseringen banat väg för icke-statliga aktörers inflytande. I relation till dessa aktörer och dess påverkanskraft har uppfattningen om den nationsbundna makten som otillräcklig blivit allt mer tydlig, vilket bland annat beror på staternas begränsade möjligheter till agerande som en följd av världsekonomin omorganisering (Sörbom 2012:12). Zygmunt Bauman sträcker sig ännu längre och menar att marknadstrycket har ersatt den parlamentariska lagstiftningens roll som dagordningsförfattare (Bauman 1999:91).

Överskridandet mellan statliga och icke-statliga gränser beror även på att globaliseringen påverkat utvecklingen av individuella beteenden, synpunkter och känslor i en riktning som överskrider nationella förbindelser (Woodward et al., 2008:207). Globalisering kan beskrivas som förändringar gällande sociala, politiska och kulturella relationer och institutioner i en riktning där dessa blivit allt mindre nationsbundna i takt med en förändringsprocess där den mellanstatliga interdependensen ständigt ökar. Följden består i svårigheter att binda dessa relationer till det statliga territoriet, varpå uppkomsten av nya transnationella aktörer och civilsamhällen utmanar staterna gällande individers medborgerliga lojalitet (Nationalencyklopedin 2018, "Globalisering"). I den globaliserade världen är sålunda även den mänskliga interaktionen desto mindre beroende av distans, position och nationsgränser, varpå ett globalt perspektiv blir allt mer närvarande (Sörbom 2012:11-12). Ekonomin och politiken har emellertid kommit olika långt i globaliseringsprocessen, där politiken hamnat på efterkälken. Adrienne Sörbom menar att det ojämna förhållandet mellan den globaliserade ekonomin och nationella politiken utgör en gängse förklaring till varför det inom enskilda

länder existerar begränsningar gällande politiska åtaganden (ibid:17-18).

Ett annat tecken på en tilltagande globalisering syns genom multilaterala organisationers expanderande inflytande. Transnationella företags utökade roll har i sin tur legat till grund för en framväxande marknadsmultilateralism, vilket avser en utveckling där stater och privata aktörers sammanlänkning intensifieras (Bull och McNeill 2007:3). Transnationella krafterns underminering av det nationella självbestämmandet har pekats ut av Robert Dahl som ett pågående skifte innebärandes att medborgare inom en stat får allt mindre inflytande över viktiga beslut (Dahl 2002:490). Likt Sörbom betonar Dahl att ett lands gränser är mycket snävare än vad räckvidden för ett beslut kan vara eftersom många politiska frågor påverkar aktörer utanför landsgränserna men blir även påverkade av beslut som fattats utanför staten. Dahl pekar här på en utveckling där transnationella aktörers beslut inskränker på nationsmedlemmarnas möjlighet att påverka genom statsmakten, varpå Dahl menar att ländernas regeringar allt mer kan likställas med lokalstyren (ibid:489).

2.2 Individualismens utbredning och konsekvenser

Definitionen av individualism är tveeggad. I sin bok *Liberty and Property* beskrev Ludwig von Mises individualism som en sfär inom vilken individen är fri att tänka, agera och välja utan inblandning av staten (Mises 2009[1958]:48). I ett senare försök att definiera processen med en intensifierad individualism, beskriver Adrienne Sörbom individualisering som "...tendensen att individen blir en allt viktigare aktör i samhället, på bekostnad av kollektiva aktörer såsom kyrka, stat eller politiska partier.". Vidare menar Sörbom att individualiseringen speglar en process där förhållandet mellan individen, sociala bindningar och traditioner undermineras till fördel för individens ökade kontroll över sitt eget liv. Parallellt ökar kravet hos individen att få utforma sitt liv enligt egna preferenser (Sörbom 2002:51-52). Höjd materiell levnadsstandard, längre utbildning och därtill ökade möjligheter för social rörlighet samt expanderat socialförsäkringssystem fungerar som drivmedel för individualiseringen. Genom att reducera riskerna för arbetare och göra individen till ensam bärare av rättigheter kan människor frigöras från familjära, regionala och klassbestämda bindningar (Beck 1995:37).

I internationella termer utmärker sig den svenska befolkningen genom att vara starkt formade av individualism och frihetsvärderingar (Strömbäck 2014:63). Likt Sörbom menar Erik Amnå att den individualistiska utvecklingen riskerar utmana politisk delaktighet och kollektiv viljebildning, i takt med att allt färre skulle finna incitament att underordna sig en hierarki som bygger på kollektivt samtycke (Amnå 2008:10). Henrik Oscarsson menar att individualiseringen kan relateras till de försvagade band som uppstår mellan individen och kollektivet i termer av makt, där kollektivets makt över individens frihet kontinuerligt försvagats. Exempel på individualiseringens utfall menar Oscarsson utgörs av bland annat försvagade gruppidentiteter, sjunkande klassröstning, sekularisering, minskande partiidentifikation och minskad auktoritetstro (Oscarsson i Ekengren et. al 2005:61) I likhet med Oscarsson menar Ulf Bjereld, Marie Demker och Ann-Marie Ekengren att individers identiteter idag karakteriseras allt mindre av gruppstillhörigheter, där en viktig skillnad från tidigare generationer är möjligheten för individer att i högre utsträckning välja identitet. Samhälleliga normer har individualiserats i bemärkelsen att individen, snarare än kollektivet, numera sätts i första rummet (Ekengren et. al 2005:20).

På motsatt sida individualism står kollektivism. Enligt Inglehart och Oyserman är individualism och kollektivism i praktiken inte statiska attribut av givna samhällen, utan återspeglar socioekonomisk förändring där ekonomisk utveckling underlättar ett skifte mot kulturella mönster, vilka ofta associeras till individualismen. Samtidigt rör sig dessa samhällen bort från en kollektivistisk samhällsprototyp. Resultatet blir att traditionella hierarkier förlorar attraktionskraft. Kulturella förändringar är i sin tur beroende av den ekonomiska utvecklingen, där upplevelsen av välstånd minimerar oro gällande överlevnad, vilket ger utrymme för och ökat betydelse av sociala värden kopplade till självförverkligande (Inglehart och Oyserman 2004 37). Detta kan i sin tur jämföras med den självförverkligande politik som bland annat Anthony Giddens menar alstras ur individualismen (Giddens 1991).

Den individualistiska trenden syns inte minst på det politiska deltagandet, där individualiseringen har direkta effekter på det politiska engagemanget genom en process av självpolitiserings och framkomst av subpolitik, vilken beskrivs som direkt politiskt handlande som sträcker sig bortom det parlamentariska rummet (Sörbom 2002:52). Enligt Sörbom vilade förhållandet mellan social förändring och politik förr på en idé om att politik och näringslivet var åtskilda sfärer. Denna åtskildhet baserades i sin tur på tron om att ekonomi och teknik grundar sig i skilda förutsättningar vilket politiken inte kan påverka (Sörbom 2002:53; Beck

1992:183-184). Uppdelningen i det parlamentariska politiska systemet och det tekno-ekonomiska rummet har emellertid börjat ifrågasättas. Detta ifrågasättande sker först genom att människor upplever att inte bara det parlamentariska rummet kan användas för att påverka och skapa förändring, utan även det tekno-ekonomiska. Det tilltagande skenet som kastats mot det subpolitiska systemet resulterar i ställda krav på att sammanföra subpolitiken med den traditionella politiska sfären, vilket bland annat konsumentbojkottar utgör exempel på i sin funktion som allt viktigare politiskt påtryckningsmedel (Sörbom 2002:54; Beck 1992:187). En annan central konsekvens av ifrågasättandet av uppdelningen mellan det traditionellt politiska och det tekno-ekonomiska är det parlamentariska systemets förlorade styrmandat när medborgare i större utsträckning deltar i utomparlamentariska politiska aktiviteter. Kvar återstår en urholkad politisk makt där politikerna blir tvungna att manövrera ett skeende de inte förutspått för att behålla makten. Därigenom integreras politiken alltmer i gemene mans vardag i och med en medvetenhet om de risker som uppstått av mänsklig faktor, vilket skapar möjligheten till att agera annorlunda. Beck beskriver detta som en kausal länk mellan mänskliga handlingar och industrisamhällets konsekvenser (Beck 1992:187). Sörbom menar, med avstamp i Becks teori, att effekten av denna länk är dubbel:

Å ena sidan blir det tydligt att människor skapar risker. Det är därför möjligt att utkräva ansvar för detta handlande. I förlängningen öppnar detta politiska möjligheter för den enskilda människan. Å andra sidan är det svårt att urskilja ansvariga aktörer att rikta sina krav mot, eftersom graden av 'systemic interdependence' är så hög mellan ekonomiska, politiska och sociala system. (Sörbom 2002:54)

Interdependensen kan enligt Sörbom etablera en känsla av maktlöshet bland medborgarna, vilka upplever att de trots allt inte kan påverka politiskt (ibid). Sörbom föreslår att människor känner en ovilja att låta en extern part överta det politiska ansvaret, vilket har resulterat i att deras vardag blivit allt mer politiserad parallellt med att allt fler sfärer av samhället tillskrivs politiska dimensioner. I takt med att synen på politiken gått från politikerstyrt till något som kan påverkas av gemene man genom handlingar i vardagen, har värderingen av vilka frågor som anses viktiga förändrats, där konsumtionen utgör exempel på en fråga som kan påverkas både enskilt och drivas politiskt. Parallellt med utvecklingen av individualiseringen finns tendenser som tyder på en utvidgning av det som faller under kategorin för det kollektiva ansvarstagandet (ibid:213). Här exemplifierar Sörbom med synen på skillnaden mellan natur och miljö. Naturen har länge setts som något av människan utanförhängande. Till följd av ökad kunskap om människans påverkan på naturen har emellertid naturen kommit att ses på som allt mer skapad av människan, där ett tydligt exempel är att det talas om "miljöproblem" och

inte "naturproblem", med distinktionen att miljö är mänskligt frambringat och dess resurser ändliga, till skillnad från naturresursernas omtalade infinitum. Här har således en förskjutning ägt rum, där naturen övergått till miljö och därigenom givits ett kollektivt ansvar. Sålunda, menar Sörbom, har naturen blivit ett politiskt objekt (ibid:214).

Enligt Sörbom syns två parallella trender, båda gällande det politiska engagemanget. Den ena trenden visar att intresset för politik har ökat vilket även givit utslag på vissa politiska handlanden, där politisk konsumtion omnämns som exempel. Den andra trenden består i att det traditionella partipolitiska engagemanget lockar färre. Sammanfattat menar även Sörbom att medborgare i högre utsträckning väljer individuella sätt att påverka snarare än att delta i politiska partier, parallellt med en tilltagande politisk misstro (ibid:7). Sörbom menar ytterligare att definitionen och uppfattningen av att politisk handling enbart riktar sig till stat eller kommun är för snäv, och inkluderar i sin definition även näringslivet och den allmänna opinionen som adressat. Vidare menar Sörbom att den politiska handlingen inte bör ses som begränsad till civilsamhället eller det parlamentariska systemet, då begreppet "politisk handling" avser en "medveten önskan om att påverka på en kollektiv nivå", vilket således även ett kriterium för vad som bör räknas som politiskt orienterad konsumtion (ibid:11-12). Mot bakgrund av en ökad individualisering ter det sig inte helt onaturligt att individer börjar efterfråga mer individualiserade sätt att agera politiskt, där den politiska konsumtionen blir relevant. Om demokratis möjligheter och parlamentarismens plattform slutar attrahera som påverkansform, kommer individer nämligen söka efter alternativa vägar till förändring (Stolle et al., 2005:251).

2.3 I mötet mellan konsumtion och politik

I takt med industrialismens utprägling under 1900-talets början växte sig företagens roll allt starkare. I sin bok *Propaganda* refererar Edward Bernays till privata företag som "the invisible government", den osynliga staten (Bernays 1928:48). Zygmunt Bauman skriver om samma utveckling i termer av en övergång från produktionssamhälle till konsumtionssamhälle, där han menar att människans primära roll gick från att vara producent till konsument. Skillnaden, menar Bauman, ligger i tonvikten mellan de båda identiteterna som alltmer lagts på konsumenten. Detta har i sin tur påverkat individen på ett samhälleligt såväl som kulturellt plan genom att individer fostras för att uppfylla kraven för våra sociala

identiteter inom konsumtionssamhället (Bauman 1998:40). Vidare menar Bauman att konsumtionen har ersatt arbetets tidigare roll som en länk mellan individuella motiv och social integration (ibid:44). Enligt Bauman har övergången från det senmoderna till det postmoderna samhället förvandlat individen från politisk medborgare till konsument på en marknad (Bauman 1999:95).

I konsumtionssamhället verkar konsumtion, individualism och identitetsskapande i symbios, vilket är en grundförutsättning för den politiska konsumtionens födelse och fortlevnad. Jean Baudrillard skrev om hur varor utöver sitt bruksvärde och bytesvärde även har ett inneboende *teckenvärde*, där han menade att objekt representerar en social prestation genom dessa tecknens manifestation och mening (Baudrillard 1981:30). Varors tecken speglar en dimension i konsumtionssamhället där funktionen för konsumtionsvaran bestäms genom vad varan representerar, varpå olika tecken tillsammans bildar ett system av objekt. Vid mänsklig interaktion med konsumtionsvaror uppstår enligt Baudrillard en kod som speglar en samling värderingar representativa för en kulturell hierarki. Varor blir i sin tur ombud för dessa värderingar, där uppvisande genom konsumtion av vissa varor tilldelar konsumenter positioner i hierarkin (Baudrillard 2014:37). Mot denna bakgrund följer konsumtionen som en naturlig del i såväl skapandet som upprätthållandet av identiteter, vilket rimmar väl med de allt mer självförverkligande ideal som blivit utmärkande för postmodernismen.

Som en konsekvens av individualiserade ideal syns i det postmoderna samhället tecken på att en politisk förskjutning har ägt rum i termer av människors värderingar och intresseområden, där frågor som i modern tid fått inflytande oftare angränsar till livsstil, miljö och jämställdhet (Oscarsson i Ekengren et. al 2005:69-74). Responsen har från företagets sida varit ett utnyttjande av dessa frågars plats på den allmänna agendan genom att utveckla produkter i enlighet med vad som förespråkas inom exempelvis feminism och ekologism, till följd av en ökad efterfrågan bland medvetna konsumenter. Robert Goldman pekade på denna utveckling genom att mynta begreppet "commodity feminism", som åsyftar hur feminismen gått från en social rörelse till ett varufierat objekt genom att företag använder dess symboler och slagord i marknadsföring och produktutveckling (Goldman 1992). Fenomenet återspeglar en vilja av företagen att uppfylla behov som, enligt vad Baudrillard menade med teckenvärde, sträcker sig längre än att enbart erbjuda en varas funktionalitet, genom att även erbjuda en symbolik.

Politisk konsumtion har i modern tid blivit ett vanligare fenomen och används bland annat för att uttrycka protest mot företag eller stater i hopp om att förändra politiska eller marknadsorienterade praktiker. Inom den politiska konsumtionen görs emellertid en viktig distinktion: att konsumera politiskt å ena sidan, och att avstå konsumtion av politiska skäl å andra sidan. Den politiska konsumtionen kan således uttryckas genom exempelvis bojkottning, varpå kunden markerar sitt missnöje eller ställningstagande genom att sluta konsumera en viss produkt eller produkter från ett specifikt varumärke. Konsumenten kan även välja att aktivt konsumera vissa varor för att stödja ett politiskt budskap, vilket inom klimat- och miljörelsen exempelvis utgörs av ekologiska, miljömärkta och organiska varor (Stolle et al., 2005:246). Genom att konsumera med politiskt motiv kan konsumenter ändra institutionella och marknadsrelaterade mönster för att nå en mer etisk hållning. Den politiska konsumtionen speglar en medvetenhet om produkters och materialismens del av en större social kontext, oavsett om dessa konsumenter agerar som individer eller kollektiv (Micheletti, 2003).

3. Metod

3.1 Funktionell idéanalys

Metoden som används kommer bestå av en funktionell idéanalys genom vilken framställningen av och förankringen i de två idealtyperna kommer att undersökas. Den funktionella idéanalysen analyserar idéers ursprung och effekter och kan ha såväl förklarande, argumenterande som beskrivande syften (Bergström & Boréus 2000:146) (Beckman 2005:14). Fokus i denna uppsats kommer utgå från såväl förklarande som beskrivande syfte, som tidigare klargjorts i kapitel 1.1. Den förklarande ambitionen hos den funktionella idéanalysen avser bland annat tydliggöra hur sociala strukturer påverkar de budskap som framförs av individer med bakgrund inom dessa strukturer, samt hur dessa budskap sedermera påverkar en social kontext. Den beskrivande ambitionen syftar istället till att analysera förekomsten av idéer (Bergström & Boréus 2000:146-147). För att urskilja samt kunna förstå de idéer som framförs i analysmaterialet är det således av vikt att uppmärksamma det sammanhang och kontext vilken analysmaterialet befinner sig inom (Beckman 2005:15). Detta rimmar väl med uppsatsens syfte, som grundar sig i individualismen och konsumtionssamhället å ena sidan, och kollektivism samt medborgarskapets lojalitet gentemot nationalstaten å andra sidan. Dessa sociala strukturer kanaliseras genom de två idealtyperna vilket förenklar sökandet efter dess bakomliggande ideologier i analysmaterialet. Studien är idécentrerad, vilket innebär att fokus ligger på idéerna vilka framförs i analysmaterialet snarare än vilka aktörer som representerar dessa (Beckman 2005:18)

Uppsatsen tar avstamp i hermeneutiken, alltså läran om läsning och tolkning. Inom hermeneutiken talar man om den hermeneutiska cirkeln där en viktig aspekt är att delar av en text kan tolkas utifrån texten som helhet, och vice versa, innebärandes att delar av en text måste ses ur en större social kontext (Bergström och Boréus 2000:31). Bergström och Boréus menar vidare att den funktionella textanalysen frångår fokus på textanalysen och snarare syftar till att förklara idéer eller ideologiers uppkomst (ibid). Den funktionella idéanalysens fokus på idéerna bakom handlingar snarare än maktstrukturer överensstämmer, anser jag, med uppsatsens syfte då jag inte avser undersöka maktstrukturer mellan de två konstruerade idealtyperna utan snarare dess avspeglningar, och om samt hur, förhållandet mellan dem har förändrats.

3.2 Idealtyper

Inom idéanalysen används bland annat idealtyper som utgångspunkt för att studera det empiriska materialet. Idealtyper fungerar som ett verktyg i syfte att kunna identifiera särskilda karaktärsdrag eller egenskaper hos en ideologi eller idé. Idealtypen bör inte betraktas som en verklighetsskildring utan snarare som en extrem variant av det som avses analyseras, vars funktion utgörs av att agera ledsaga för att identifiera i vilken grad analysmaterialet överensstämmer med idealtypernas beskrivning genom att det politiska budskapet som granskas placeras i förhållande till idealtyperna (Beckman 2005:28).

De idealtyper jag ämnar använda som analysverktyg är binärt uppdelade och kategoriseras som *individen som konsument* och *individen som medborgare*. Idealtyperna är, i praktiken, inte ömsesidigt uteslutande eftersom medborgarskapet inte utesluter den politiska konsumtionen. Emellertid kommer resonemanget utgå från en binär uppdelning och en bakomliggande hypotes om att dessa idealtyper speglar en splittring och polarisering vad gäller politiskt engagemang.

Det jag ämnar fokusera på i analysmaterialet är vilken av de två rollerna konsument och medborgare individen tillskrivs i texten, men också vilken av rollerna som texten är riktad till. Detta gör jag genom att titta på (1) hos vem ansvaret läggs, om det är individen som konsument, medborgaren, företagen, staten och/eller politikerna, (2) vilka lösningar som föreslås och vem som hålls ansvarig för att genomföra dessa, (3) vad/vem som problematiseras och (4) vilka objekt/frågor som associeras till klimat- och miljöproblematiken, vilket utgör den kontext debatten befinner sig inom. För att kunna urskilja detta har jag under granskning av analysmaterialet valt att utgå från följande frågor:

Hänvisar/uppmuntrar texten till utnyttjande av medborgarskapet?

Hänvisar/uppmuntrar texten till utnyttjande av konsumentmakten?

Inom vilken kontext är artikeln skriven? Global/inomstatlig, politisk/marknadsorienterad

Vilka problemområden associeras till klimat- och miljö?

Till vilka aktörer riktas ansvarsutkrävandet för att agera för klimat- och miljö?

I vilka termer omskrivs individen?/Vilka epitetet associeras tillskrivs individen?

Det bör förtydligas att kategoriseringen och konstaterandet gällande vilken idealtyp som dominerar i en text är subjektivt. Emellertid hävdar jag att detta går i enlighet med mitt hermeneutiska förhållningssätt och det socialkonstruktivistiska utgångsläget uppsatsen bygger på, menandes att den textanalys jag avser göra är en tolkning av verkligheten och utgör inte en objektiv sanning.

3.2.1 Individen som konsument

Konsument: ”person som regelbundet (köper och) använder vissa (förbruknings)varor” (Nationalencyklopedin 2018, ”konsument”). Konsumenten befinner sig inom en global, marknadsorienterad kontexten där individen kan agera självständigt, oberoende av kollektivet.

Idealtypen individen som konsument karaktäriseras av att individen omnämns, eller appelleras till, i egenskap av att vara konsument snarare än medborgare med demokratiska möjligheter till politisk förändring. När individen som konsument hålls ansvarsbärande för miljö- och klimatproblematiken kännetecknas detta genom att det i texten förekommer (1) problematiserande av konsumtion, vilket alltså sänder signaler om att en alternativ konsumtion är nödvändig (2) avrådande från särskild typ av konsumtion och (3) förslag om alternativ konsumtion, alltså en typ av politisk konsumtion. Ansvar för att förbättra miljö och klimat placeras på konsumentens axlar genom utnyttjandet av konsumtionsmakten. Ansvarsutkrävandet mot företag appellerar också till individen som konsument, som genom sin konsumentmakt således kan välja att bojkotta eller förändra konsumtionen av företagets varor, det vill säga konsumera politiskt.

3.2.2 Individen som medborgare

Medborgare: ”person som i rättsligt avseende tillhör en viss stat dvs. har lagligt skydd av den och lagliga skyldigheter mot den” (Nationalencyklopedin 2018, ”Medborgare”). Medborgaren befinner sig i en inomstatlig och kontext där medborgarskapet bygger på uppfattningen om kollektivets gemensamma agerande.

När medborgaren hålls ansvarsbärande uttrycks detta bland annat genom åberopande av bristen på politiskt engagemang, vilja eller agerande genom delaktighet i politiska partier, eller motsvarande. *Individen som medborgare* uppmuntras således till agerande genom

konventionella former av politiskt deltagande vilket kan ske genom utnyttjandet av rösträtten och deltagande i politiska partier, men även genom politiska påtryckningar såsom protester, demonstrationer och manifestationer. Medborgarskapet bygger på uppfattningen om kollektivets funktion, som tillsammans uppmanas agera för att styra den politiska dagordningen. Individen som medborgare befinner sig i en kontext som präglas av synen på förändring som begränsad av det statliga territoriet, vilket således gör den nationella politiken mest aktuell. I förlängningen är ansvarsutkrävande riktad mot politiker ett appellerande till individen som medborgare, som genom sitt röstberättigande innehar makt över politikernas position och innehavande av den politiska makten.

3.3 Tillvägagångssätt och urvalsprocess

I valet av artiklar har sökmotorn Artikelsök använts. Miljö- och klimatrelaterade artiklar har hittats genom sökkombinationen ”klimat* OR miljö*”. Vidare har de artiklar markerade som ”Debatt” i sökresultatet valts, detta med anledning av att det argumentativa innehållet kan underlätta sökandet efter bakomliggande idégrunder genom att tidningens debattsidor är tillgängliga för alla att utnyttja genom insända texter, vilket i praktiken betyder att en större representation bland författarna är möjlig. Av denna anledning breddas även representationen av ideologiska anknytningar bland artiklarna.

Inledningsvis valdes ett analysunderlag innehållandes sammanlagt 28 artiklar, alla hämtade från den oberoende liberala tidningen Dagens Nyheter. De 14 första artiklarna publicerades 1988 och resterande 14 artiklar publicerades under 2018. Två av artiklarna från det ursprungliga urvalet, publicerade 1988, har sorterats bort eftersom de rörde sig för långt från klimat- och miljödebatten för att anses relevanta. Likaså har två artiklar från 2018 valts bort eftersom dessa var placerade under kategorin ”kultur” på Dagens Nyheter hemsida, trots att de var markerade som debattmaterial i Artikelsök. Av denna anledning omfattar det slutgiltiga urvalet 24 artiklar.

Året 1988 valdes som jämförelseår till 2018 med anledningen av den miljödebatt som pågick. Valet 1988 klarade Miljöpartiet riksdagsspärren och året refereras till bland valforskare som ”miljövalet” till följd av bland annat säldöden, vilket uppmärksammade frågor om miljöföroreningar och utsläpp. Härdsmltan i Tjernobyl två år tidigare föranledde även

uppkomsten av antikärnkraftsrörelsen (Nilsson 2010). De tendenser som diskuteras i det teoretiska avsnittet var emellertid högst påtagliga redan 1988. Min förmodan, i ett skede där analysen ännu inte är genomförd, är att spår av globaliseringen, den fria marknaden och konsumtionsnormen kommer att kunna urskiljas redan då, där graden av dessa tendenser i relation till hur de framförs i analysmaterialet från 2018, utgör det mest intressanta.

För att stärka analysens reliabilitet, det vill säga avsaknaden av systematiska fel, har jag valt att genomföra tolkningen av texterna ”inför öppen ridå”, menandes att delar vilka underbygger resonemanget och slutsatsen redovisas för läsaren genom att citeras, som således är fria att tolka materialet (Brommesson 2007). Slutligen bör nämnas att delar i citaten som jag upplevt extra relevanta, ofta i syfte att poängtera kringliggande resonemang, har fetmarkerats. Likväl har artiklarnas rubriker fetmarkerats i syfte att underlätta för läsaren.

4. Analys

En fullständigt binär uppdelning mellan medborgarskapets och konsumentmaktens framkomst i analysmaterialet är både omöjlig och omotiverad, då dessa framförs om vartannat utan en tydlig distinktion i vissa fall. Emellertid låter jag kategorisera artiklar efter vilken av dessa två som omnämns och förutsätts *tydligast*, där denna uppdelning inte bör tolkas utifrån kvantitet, utan framkomst av bakomliggande idégrund. Kategoriseringen bör således tolkas som flytande, och syftar mest till att förenkla för läsaren att följa analysen.

4.1 Artiklar anno 1988

4.1.1 Medborgaren

I artikeln **”Unergången ett faktum”**¹ skriver skribenten om miljöproblematik i Centralasien. Emellertid refererar skribenten ständigt till staters inhemska situation, och skriver inte ur ett globalt perspektiv. De problemområden som diskuteras är miljörelaterade genom ”algdöd”, ”avskogning” och ”förgiftade floder” och begränsas geografiskt. Kritiken är riktad mot de sovjetiska politikerna, vilket alltså appellerar till medborgarskapet. I artikelns sista stycke gör skribenten en direkt uppmaning till agerande. Mot bakgrund av den kritik skribenten riktar åt den politiska styrningen ger denna uppmaning konnotationer till utnyttjande av medborgarrollen:

För vår egen del har utvecklingen ännu inte gått fullt så långt, men tiden rinner snabbt i väg och exemplen förskräcker. **Vi får inte längre finna oss i politikernas vaga mummel** om utredningar och överenskommelser. Vi måste se till att någonting görs. Hie et nunc – här och nu.

Miljöproblematiken syns vidare i artikeln **”Propp om miljön stoppar inga gifter”**, där skribenten bygger sitt resonemang kring ett problematiserande av koncessionsnämndens passivitet, vilket möjliggjort för företag att släppa ut giftiga miljöämnen som i förlängningen orsakat stigande cancerdiagnoser i Sverige. Skribenten anklagar koncessionsnämnden för indirekt ha ”orsakat många av dödsfallen genom att vid koncessionsprövningar ge företag rätten att förgifta vår livsmiljö med cancerframkallande ämnen”. Problematiken som beskrivs

---

¹ Fullständig källhänvisning görs i kapitel 7 där alla artiklar sorteras i bokstavsordning efter rubrik.

existerar i en inomstatlig kontext och appellerar till viss del till individen som medborgare genom att kritisera den politiska makten, emellertid framförs inga förslag, eller uppmaning, till agerande genom medborgarskapet. Avsaknaden av uppmaning till användande av konsumtionsmakten är i sammanhanget intressant, eftersom den primära boven i dramat antas vara företagen som således är beroende av konsumenters efterfrågan, likväl nämns ingenting som tyder på att skribenten ser ett utnyttjande av konsumtionsmakten som ett alternativ till en bristfällig statlig hantering.

Kritiken mot svenska staten och Sveriges politiker är återkommande genom flera artiklar. I **”Bluff om freonförbud gör att Dahl bör avgå”** riktas kritiken mot den svenska partipolitiken i allmänhet, och dåvarande energiminister Birgitta Dahl i synnerhet. Perspektivet som genomsyrar artikeln är således inhemskt snarare än världsomfattande, där problematiken som omskrivs även här i termer av miljö, med särskild tyngd på Sveriges ”freonutsläppen” och ”tungmetaller”. Emellertid problematiseras aldrig dessa två ur konsumtionssynpunkt, utan används som exempel på bristande politisk styrning varpå det politiska perspektivet begränsas till det parlamentariska rummet. Kritiken som framförs är av störst relevans för individen i egenskap av medborgare, som genom sitt röstberättigande har möjlighet att påverka positionen enskilda politiker innehar. Den partipolitiska kritiken fortsätter vidare i artikeln **”Hur många har elden?”** där skribenten kritiserar Miljöpartiet för att frånga sin egen ideologiska grundsyn, det inomstatliga perspektivet är således påtagligt närvarande. Delar i texten skvallrar om en kollektivistisk idégrund genom att skribenten propagerar för ”medborgarlön”, och använder ord som ”samhällsmodell”, vilket appellerar till individen som medborgare snarare än konsument. Ytterligare framkommer samma tendens i artikelns sista stycke: ”De gröna utmanar etablissemang. (...) Det handlar om att skapa och väcka opinion – inte att flyta med.”. Denna uppmaning riktar sig mot verkande i Miljöpartiet, vilket i förlängningen appellerar till utnyttjande av medborgarskapet genom det partiengagemang som uppmaningen förutsätter. Den kollektivistiska idégrunden speglas liknande i artikeln **”Forskarrollen är politisk”** där skribenten uttrycker sig i termer av ”vi svenska medborgare”, där individen direkt tillskrivs medborgarrollen. Artikeln grundar sig i en kritik mot svenska massmediers behandling av forskarrollen, vilket motiverar det nationella perspektivet. Skribentens problemfokusering följer det inomstatliga mönstret, genom att behandla miljöproblem kopplade till det svenska territoriet såsom säldöd, algbloomning och övergödning.

Det inomstatliga perspektivet fortsätter att dominera i ”**Naturen är ingen förhandlingspart**” genom att skribenten kritiserar den så kallade ”Carlssondoktrinen”, vilket var en dåvarande reform i svensk politik. Det nationella perspektivet syns vidare på den miljöproblematik som åberopas, genom att skribenten oroar sig för ”aluminiumförgiftat grundvatten” liksom skogs- och havsdöd inom Sveriges gränser. Skribenten fortsätter med att kritisera den inhemska trafikpolitiken, i en anklagelse om att vara tafatt i miljöfrågan. Skribenten grundar här sin kritik på uttalanden från icke-statliga aktörer såsom Greenpeace. Likväl som den nationella politiken sätts i kontrast till internationella organisationer, sätter skribenten inhemska miljöproblem i relation till globala utmaningar som ett förtunnat ozonlager, drivhuseffekten i atmosfären och klimatförändringar. Detta visar på ett globalt såväl som lokalt perspektiv, även om det lokala är dominerande.

Problematiken som beskrivs anknyter skribenten till konsumtion flera gånger i texten, bland annat genom utpekande av ”biltrafik”, vilket således åsyftar bilkonsumtion, samt ”sprejflaskor med freon”, vilket bland annat åsyftar konsumtionen av den tidens hårsprayflaskor. Skribenten föreslår en ökning av järnvägens kapacitet och uppmuntrar politiker att ”...chocksänka biljettpiserna till tågen (...) En rimlig samtidig åtgärd vore bensinransonering”. Vilket i praktiken innebär en förändrad transportkonsumtion, där individen skulle ges förutsättning att konsumera mer tågresor framför bilåkande. Detta kan alltså ses som en uppmuntran till alternativ konsumtion, även om denna först blir möjlig genom politiska reformer. Således inkluderar förslaget både utnyttjande av medborgarskapet och konsumentmakten. Slutligen syns en tydlig kollektivistisk idégrund i artikeln, bland annat genom uttryck som ”folkmajoritetens trygghet” och i samband med att skribenten undrar huruvida ”...våra representanter i riksdagen [känner] något ansvar för **folkhälsan** och naturen”, där ordet ”folk” signalerar en idé om en enad grupp människor. Ordet ”folkhälsa” åsyftar dessutom i gängse definition hälsan för den nationella befolkningen (Folkhälsomyndigheten). Liknande hänvisning framkommer i artikeln ”**Fisk kan ge oss cancer**”, där skribenten uttrycker oro för folkhälsan till följd av det cancerframkallande ämnet dioxin. Problemet existerar internationellt, emellertid framlyfts problematiken i huvudsak inom Sveriges gränser. Ansvaret riktas i artikeln åt svenska myndigheter: ”Av livsmedelsverket bör avkrävas svartlistning av fisk med höga dioxinhalter.”, vilket återigen i huvudsak appellerar till utnyttjande av medborgarskapet.

I ett sista exempel skriver författaren till artikeln ”**Den smutsiga miljön i Polen dödar spädbarn**” om miljöproblem i Polen vilka orsakat en sjunkande medellivslängd genom bland annat en stor ökning av antal cancerfall. Återigen är den beskrivna problematiken begränsad i geografiskt rum, där skribenten bland annat uppmärksammar luftföroreningar som orsakat brist på inhemska jordbruksprodukter genom att växtligheten i Polen minskat. Skribenten utpekar sedan bristen på ”politisk vilja”, vilket är en kritik riktad mot Polens politiker: ”Eftersom det än så länge saknas **politisk vilja** i Polen att bekämpa den pågående miljökatastrofen, kan vi utgå från att miljöproblemen inom en överskådlig framtid kommer att förvärras.” Texten appellerar således till medborgaren, genom att kritiken som framförs är mot Polens politiska makt. Emellertid består den enda framförda lösningen vara ”medicinsk hjälp från utlandet”, vilket är tämligen intetsägande både i termer av medborgarskap och konsumentmakt eftersom skribenten undviker att adressera sin vädjan till en aktör.

4.1.2 Konsumenten

I artikeln ”**LO faller för industrihögern**” riktar skribenten kritik mot den inhemska miljöproblematiken genom att bland annat uttrycka oro för försurning i samband med omläggning av svenska jordbruk. Skribenten föreslår införande av miljöavgifter, som bör användas för att ”minska användningen av engångsförpackningar” vilket alltså är en åtgärd till för att styra konsumtionen. Vidare hänvisar skribenten till ”sopberget” i sitt problematiserande, till följd av slöseri med råvaror där konsumtionen återigen problematiseras. Ansvaret åläggs dock undantagslöst politikerna, bland annat genom utpekande av en otillräcklig miljöproposition och kritik mot politiska partier. Politiker utpekas även som ansvariga för att underlätta för konsumenten i ett skifte mot en mer miljövänlig hantering av bilar. Således blir både medborgarskapet och konsumentmakten av relevans för individen, eftersom konsumtionens förutsättningar antas styras av politikerna. Emellertid förekommer ingen uppmaning till individen att agera genom sitt medborgarskap, däremot förväntas individen ändra sin konsumtion. Här refereras konsumenten till i termer av ”ägare”, som antas förse sina bilar med bättre reningssystem för att minska avgaserna:

Men framför allt är det beklagligt att inga förslag finns för den begagnade bilparken. Det är orimligt att flertalet bilar under 90-talet ska fortsätta att spy ut avgaser utan katalytisk rening. **Propositionen borde ha föreslagit** både förelägganden och ekonomiska stimulanser för att **ägarna till äldre bilar ska förse dessa med rening.**

Liknande uppdelning mellan politiker och individen som konsument förekommer i artikeln **”Bensinskatten är miljöavgift”**, där författaren bland annat skriver: ”Idag betalar **man** för en normal bil endast ungefär två tredjedelar av de merkostnader man förorsakar samhället om man räknar in miljön.” och ”Om miljön ska förbättras, är det viktigt att även **personbilismen** får stå för sina miljökostnader.” som illustrerar hur konsumenter hålls ansvarsbärande. Detta sker emellertid implicit genom begrepp som ”man” vilket i sammanhanget åsyftar någon som konsumerar en bil, samt ”personbilismen” vilket tjänar som samlingsnamn för bilkonsumenter. Ansvarsutkrävandet riktas emellertid inte mot konsumenter utan mot politikerna genom förslag om höjd bensinskatt, vilket är huvudargumentet i artikeln. Detta fenomen, i bemärkelsen att politiker utses ansvariga för att förändra konsumenters beteende, återkommer i flera artiklar, i ytterligare ett exempel från samma artikel står: ”Det är därför **statens uppgift** att med hjälp av skatter och avgifter ge konsumenterna prissignaler som så nära som möjligt speglar de verkliga kostnaderna.

Liknande retorik förekommer i artikeln **”Vi måste ändra livsstil!”**, som präglas av ett starkt globalt perspektiv, men innehåller även stycken där den inhemska politiken diskuteras. Bland annat framträder det globala perspektivet genom att skribenten uppmanar till ”kritisk granskning av livsstil, komfort och konsumtionsmönster som utvecklats i vår del av världen. Detta blir så mycket mer uppenbart om vi tar in det **globala perspektivet**....”. I samband med det transnationella perspektivet skriver skribenten i termer av klimatproblematik och refererar i högre utsträckning till miljöproblematik i de stycken med nationell anknytning. Huvudkritiken som framförs av skribenten är ett av politikerna uteblivet kritiskt tänkande och granskande av livsstil och konsumtionsmönster, där en anklagelse antyder att politiken är ”fortsatt inställd på att maximera den materiella tillväxten”. Återkommande uttrycker skribenten en problematisk syn på konsumtionen, främst utpekas bilism och ett växande sopberg: ”När **vi konsument** gör oss av med produkterna hamnar de förr eller senare på soptippen och bränns”. Här låter även skribenten skriva ”vi konsumenter”, vilket direkt tillskriver individen epitetet konsument. Samma idealtyp framkommer även genom den marknadsorienterade kontext som präglar artikeln, bland annat genom att påpeka problematiken med förnybara energikällors svårigheter på marknaden. I ett stycke framkommer marknadens och konsumentens roll extra tydligt: **”Vi lever alla på en marknad** och är vana att väga in kostnader och priser i våra vardagsbeslut. Att väga in miljökonsekvenser i investeringskalkyler och **konsumtionsbeslut** framstår som oerhört angeläget”.

Kritiken, likväl som ansvaret, är i artikeln dubbelt riktad: dels problematiseras konsumenternas konsumtionsmönster och ”slit- och- släng”- beteende. Samtidigt utpekas politikernas oförmåga att kalkylera in ”materialismens avigsidor” vid beslutsfattande och reformer. Lösningarna som föreslås består främst av politiska styrmedel i syfte att ”...tvinga fram mera miljövänliga produktions- och konsumtionsformer, samt en **–allmänt sett– hög beredskap att betala mer för miljöskyddet än i dag.**” Citatets sista del är en retorisk lavett till konsumenternas ovilja att betala en varas motsvarande miljöpåverkan, där skulden således även riktas mot konsumenterna. Skribenten framhäver dock att lösningen kräver fler dimensioner: ”[Det är] uppenbart att den avgörande skiljelinjen i miljöfrågan inte enkelt kan sökas efter höger- vänsterskalan i politiken.”. Här föreslår skribenten agerande från både konsumenter och politiker, men klargör att ”Det är också uppenbart att **vi konsumenter kunde få bättre stöd ’uppifrån’** att mer konsekvent värna om miljön i vår vardagskonsumtion.”. Individen appelleras således tydligt i sin roll som konsument där agerande förväntas ske genom konsumtionen, men det yttersta ansvaret läggs på politikernas axlar.

Slutligen framförs återigen ett globalt perspektiv i artikeln ”**Skuldkris, aids och miljöhot**”, där skribenten uppmärksammar kapitalismens förbiseende av tredje världen och ringer en varningens klocka för vilka globala konsekvenser detta kan medföra, i form av bland annat ett förstört ozonlager: ”Hur många tropiska kylskåp klarar ozonlagret? Vi har skapat en livsform som är självförstörande redan när den tillämpas här i Europa av några få procent av jordens befolkning.”. Skribentens riktade kritik mot den rika befolkningen skvallrar underförstått om ett konsumtionsproblematiserande på tredje världens bekostnad. Det globala perspektivet tydliggörs ytterligare genom att skribenten refererar till ”öst” och ”väst” vilka blir geografiska beteckningar för olika delar av världen. Vidare fäster skribenten stor vikt vid kapitalismens tilltagande kraft, vilken hen menar har ”fått ny legitimitet i väst”. Artikeln ger inga tydliga förutsättningar för individen att agera vare sig i rollen som konsument eller medborgare. Emellertid är den kritik som framförs global och framförallt mot den kapitalistiska marknaden, vilket således blir den föreslagna arena på vilken individen kan agera. Mot denna bakgrund framställs således individen som konsument mer dominant i relation till individen som medborgare.

4.2 Artiklar anno 2018

4.2.1 Medborgaren

I **"Höghastighetståg dålig affär för samhället och klimatet"** argumenterar skribenten för att den planerade höghastighetsbanan inte bör byggas, och pekar på den samhällsekonomiska olönsamheten vilket således placerar artikeln i en inomstatlig kontext. Vidare genomlyser en kollektivistisk idégrund och referenser som lätt associeras till staten genom ord som "samhällsnytta", där skribenterna även återkommande refererar till individens medborgarroll: "Med tanke på **medborgarnas** höga betalningsvilja för resor kan man emellertid fråga sig varför skattebetalarna ska subventionera hög hastighet och långa resor?". Individens omnämns dock även i termer av konsument genom att anknyta "vi" till "konsumenterna": "Förespråkarna påstår att höghastighetsbanorna behövs för att **vi ska kunna åka nattåg till kontinenten och slippa flyga**. Men de kan inte förklara hur **konsumenterna** ska övertygas...". Emellertid är det skattebetalarna, inte konsumenterna, som ska stå för notan av den lösning som föreslås vilket ger sken om att skribenterna efterfrågar politiska beslut: "Om syftet med höghastighetsbanorna är att minska flygets koldioxidutsläpp så kunde ett alternativ vara att **skattebetalarna i väntan på elektriska plan i stället står för den merkostnad** som skulle bli följden av att övergå till biodrivmedel på dessa sträckor."

Det nationella perspektivet fortsätter att dominera i **"Klimatförändring inte enda orsak till översvämningarna"** vad gäller såväl politik som problembeskrivning som i huvudsak berör översvämningar och låga grundvattennivåer vilket geografiskt begränsas till Sverige. Skribenten efterfrågar regionala styrmedel och riktar blicken mot svenska myndigheter, emellertid genomlyser även ett internationellt perspektiv genom hänvisning till EU-direktiv.

I **"Vilket parti vågar styra upp den ohämmade kapitalismen?"** leds det nationella perspektivet in på partipolitiken, där den svenska valrörelsen kritiseras för negligering av globala utmaningar i samband med klimatförändringar. Bland annat åberopas problematiken med plast- och textilierkonsumtionen och dess konsekvenser för klimatet och världshaven. Artikelförfattarna pekar på det bristande politiska engagemanget i Sverige, liksom det sviktande förtroendet för marknaden och demokratin, och fortsätter:

De som känner sig osedda vänder i allt högre grad ryggen åt de traditionella partierna och sak samma gäller för många ungdomar som helt enkelt inte upplever att de politiska partierna har

några svar på de frågor man funderar över. Den svaga rekryteringen till partierna ungdomsförbund är ett av flera bevis på misstron.

Vidare utpekas en bristande relation mellan marknad och politik i Sverige, och därtill en bristande interaktion med världsmarknaden: ”När de globala marknaderna sprungit ifrån politiken tycks politikerna både till höger och vänster ha gett upp...”. Därefter följer en kritik mot oförmågan att bemöta globaliseringen i stort:

Globalisering har sparat ur. Mycket av problematiken kokar ned till att globaliseringen i sin nuvarande form är en paradox: Den eroderar de nationella grundvalar som samtidigt utgör dess grundpelare. Sprickan mellan ländernas elit, som kör systemet, och vanligt folk vidgas. Vilka av partierna har gjort dessa utmaningar till sina?

Boven i dramat antas vara ”den ohämmade kapitalismen” och skribenterna menar att Sverige inte kan tackla globala frågor ensamt utan vädjar till internationella lösningar. Däremot krävs att lösningarna initialt implementeras inom Sveriges gränser. Kritik mot politikernas avsaknad av globalt perspektiv yttras vidare i artikeln **”Mandatperiodens bästa parti för miljön är Vänsterpartiet”** som har ett tydligt inomstatligt perspektiv och framför i huvudsak en kritik av partiernas klimatpolitik följt av en granskning av denna. I ett inledande stycke sätts emellertid svenska miljömål i relation till ett globalt perspektiv. Därefter framträder en påtaglig idé om medborgarskapets roll för den hållbara framtidens förutsättning:

Läget för planeten är akut. Mänsklighetens trygghet och säkerhet hotas av klimatförändringarna, samtidigt som den biologiska mångfalden är under hård press. Forskarna bedömer att chanserna att nå Parisavtalets mål redan är minimala. I Sverige riskerar 14 av 16 miljömål att inte nås. Nu är det skarpt läge att agera. Den 9 september är det riksdagsval. **Då kan väljarna lägga sin röst på det parti i riksdagen som de anser har den bästa politiken för en hållbar framtid.**

Artikeln appellerar tydligt till individen som medborgare, genom att representera varje riksdagspartis klimatpolitik där individen serveras matnyttig information i ett utnyttjande av rösträtten. I artikelns slutskede klargörs medborgarrollen ytterligare: ”Väljarna förväntar sig beslut om långsiktiga och kraftfulla åtgärder i miljöpolitiken. Det är ett ansvar som varenda ansvarstagande riksdagsparti måste ta.”. Sensmoralen görs tydlig: det är individens roll att utnyttja medborgarskapet för att rösta fram det parti med bäst klimatpolitik, men det är politikernas uppgift att verka för en hållbar utveckling.

4.2.2 Konsumenten

I **"Sverige förlorar 42 miljarder årligen på dålig återvinning"** belyser artikelförfattarna Sveriges industriers resursineffektivitet. I artikeln varvas ett nationellt perspektiv med ett globalt, där skribenten exemplifierar med siffror från svenska industrier för att därefter placera Sverige i en global kontext: "Vi har starka processindustrier, är duktiga på återvinning och har **globalt ledande** produktbolag med höga klimatambitioner.". Problematikeringen avser emellertid brister inom det svenska territoriet, där den inhemska materialanvändningen utpekade. Den huvudsakliga kritiken riktas åt statliga aktörer som antas behöva agera innan företag har möjlighet att bättre tillvarata material, för att möjliggöra denna utveckling föreslås att ansvaret måste adresseras till statliga aktörer. Därefter nämns något för sammanhanget intressant, genom en aktion där företag mobiliserar för att driva en politisk agenda:

Redan i dag kan vi presentera ett uppdrag på Återvinningsindustriernas webbplats där tunga aktörer som Ikea, NCC, H&M, Axfood, Houdini och Vasakronan förbinder sig att öka sina inköp av återvunnet material och att öka andelen produkter som är designade för återvinning.

Detta uppror syftar till att styra mot en "cirkulär ekonomi" där företag utmanar politiska aktörer och utpekar brister i den politiska handlingskraften. Följande resonemang ger konnotationer åt såväl konsumentmakten som medborgarskapet. Genom att företagen sätter en politisk etikett vid sitt namn ges möjlighet för individen att utnyttja konsumtionsmakten åt att ge dessa företag ökad marknadsmakt, å andra sidan aktualiseras individens medborgarskap genom att skribenterna i följande citat uppmanar regeringen att lägga ribban högre, vilket signalerar att regeringen har den egentliga makten, dock framförs ingen information gällande hur individen kan utnyttja sin medborgarroll för att påverka eftersom inga politiska aktörer eller partier utpekade. Av denna anledning dominerar idealtypen individen som konsument, eftersom företagen som lobbar för denna förändring redovisas i texten.

Det räcker emellertid inte att de ambitiösa företagen själva driver på för ökad resurseffektivitet genom åtaganden, innovationer och nya affärsmodeller. Regeringen har en central roll att spela och måste visa mer initiativkraft. (...) Det är dags för regeringen att lägga ribban högre.

Rubriken till artikeln **"Nu kan lokalt miljöarbete ge stora effekter även globalt"** skvallrar om förekomsten av såväl ett lokalt som globalt perspektiv. Den problematik som framgår omnämns i termer av "klimat", och kopplas främst till utsläpp av koldioxid. Ansvaret riktas mot flera aktörer, såväl icke-statliga (industrier) som nationella (myndigheter) och

transnationella (EU), där skribenterna refererar till internationella överenskommelser, såsom Parismålet. Liknande adresseras uppmaning till agerande till såväl industrier, staten, kommuner och hushåll:

...**flygskatten** och **den svenska elexporten** kan bidra till att snabbt reducera de globala koldioxidutsläppen, **kommuner** kan ta sitt klimatansvar och ge klartecken till nya vindkraftsprojekt, medan **hushåll** som exempelvis sätter upp solceller på taket eller blir delägare i vindkraftskooperativ blir våra klimathjältar.

I ett senare stycke framträder individens konsumentmakt som en viktig förändringskraft i ett exempel på hur idealtypen individen som konsument genomlyser:

Privatpersoner kan åstadkomma en stor klimatnytta, inte bara genom att minska sina utsläpp från transporter (...) utan också genom att öka den förnybara elproduktionen, via solceller på taket eller medlemskap i vindkraftskooperativ. Samtidigt kan hushållen bidra till minskade utsläpp genom att 'släcka lampan' och på andra sätt hushålla med sin elanvändning.

Konsumentens roll uppmärksammas vidare i artikeln "**Miljöpartiet vill sätta stopp för fossila drivmedel 2030**" där kritik riktas mot oppositionen som skribenterna menar motarbetar viktiga klimatåtgärder nödvändiga för att klara Parisavtalet. Skribenterna flaggar för det globala klimathotet: "Livsmedelsförsörjningen för miljarder människor står på spel. (...) De fattigaste i världen drabbas hårdast, men hela världen påverkas (...) ingen kan tro sig komma undan klimatförändringarnas konsekvenser.". Därefter problematiseras konsumtionen upprepade gånger, där ansvaret för detta åläggs politikerna snarare än konsumenter:

Klimateffekten av vår konsumtion måste begränsas. Miljöpartiet vill införa etappmål för att minska utsläppen som svenskarnas konsumtion orsakar utomlands, (...) för att värna konsumenten, klimatet och stötta det svenska näringslivet som ofta ligger i global framkant vad gäller hållbarhet.

Citatet ovan, liksom följande, illustrerar ett i mängden som botten i idén om politikernas ansvar för en politik genom vilken konsumenten kan agera för klimatet: "Det är vi politiker som har uppgiften att lägga fram och genomföra förslagen som tar oss dit. (...) Människor vill se förändring. Då måste politiken ta ansvar för att göra förändringen möjlig.". Trots betoning på politikens nyckelroll omnämns emellertid individen enbart i egenskap av att vara konsument. Liknande resonemang återfinns i "**Ge Swedavia i uppdrag att minska svenskars flygresande**" där skribenterna argumenterar för att det statliga bolaget Swedavia bland annat bör informera resenärerna om flygresans klimatutsläpp. Genomgående problematiseras flygkonsumtionen, där läsaren informeras om utsläppen från internationella flygresor och vikten av ett minskat flygresande i syfte att klara Parisavtalets 1,5 gradersmål, som enligt

skribenterna förutsätter ”effektiva styrmedel” i form av bland annat flygskatt. Vidare uttrycks en tydlig uppmaning till politisk konsumtion, där individens konsumtionsmakt framställs som det mest effektiva medlet att agera för klimatet:

...så många som en av tio tillfrågade uppger att de under de senaste tolv månaderna avstått från att flyga av klimatskäl. **Att avstå eller minska vårt flygresande är en av de mest effektiva saker vi som individer kan välja att göra för att minska våra klimatavtryck (...)** Det är också en tydlig påminnelse om att människor förväntar sig att politiken hittar former för att underlätta för att dem att göra sådana val.

Flygdebatten upptar fortsättningsvis fokus i "**Mellanlandning kan halvera utsläppen från Thailandsresa**" där skribenterna menar att det globala perspektivet hamnat i skymundan i debatten kring flygets klimatpåverkan. Skribenterna efterfrågar en form av global styrning, där politiska restriktioner i Sverige, exempelvis flygskatt, utpekade som otillräckliga eftersom de enbart påverkar den svenska befolkningen. Istället uppmuntras politiker att skapa förutsättningar för svensk teknikutveckling, vars användningsområden är nationsöverskridande. I ett stycke utpekade den svenska flygkonsumtionen som relativt obetydlig sett till ett globalt perspektiv: ”Vi svenskar utgör cirka 1,3 promille av jordens befolkning. Även om vi flyger avsevärt mer än världsmedborgaren blir effekten av vårt eget flygande mycket liten.”. Ordet ”världsmedborgare” signalerar ytterligare en idé om det globala perspektivet, där nationella bindningars betydelse blir mindre viktiga. De tekniska utvecklingar som förespråkas antas dock företräddas av politiska beslut. Individens roll framhävs emellertid genom att ändra sina konsumtionsvanor:

Det blir därför mycket effektivare att flyga med ett medeldistansplan och mellanlanda än att flyga med ett långdistansplan (...) Vi tror det är en hel del svenskar som skulle tänka sig att **mellanlanda och betala lite mer för biljetten med vetskapen att man valt ett mycket miljövänligare alternativ.**

Utsläppen från flygindustrin uppmärksammas vidare i "**Så kan framtidens flygresor rädda klimatet**", där skribenterna åberopar vikten av reducerade koldioxidutsläpp i syfte att uppnå Parisavtalet tvågradersmål. Problemet omskrivs i globala termer, där lösningen föreslås vara införande av klimatkompensation som konsumenten betalar, snarare än att låta skattebetalaren stå för notan:

...en flygresa till Madrid på 0,42 ton koldioxid skulle kosta drygt 200 kronor mer, medan en resa till Los Angeles på 0,87 ton skulle öka med 440 kronor. Även om vi skulle misslyckas att få ner kostnaden till 500 kronor per ton är det inga orimliga framtida extrakostnader för att flyga (...) **Då skulle framtidens flygpasagerare betala städningen av atmosfären.**

Nyckeln antas ligga i ”internationella överenskommelser”, dock uppmuntras Sverige vara en förebild genom att implementera åtgärder, emellertid saknas redogörelse för vem som antas driva igenom dessa.

I ”**Matmomsen måste höjas så att vi inte äter ihjäl oss**” uppmärksammas problematiken kring svenskars livsmedelskonsumtion, vilket relateras till klimatpåverkan. I huvudsak problematiseras köttkonsumtion som skribenterna menar är illavarslande ur miljöhänseende eftersom ”en köttätare med medelhög konsumtion resursmässigt tar i anspråk tre gånger så stor landareal jämfört med en vegetarian.”. Vidare illustreras problematiken med köttkonsumtion ur ett globalt perspektiv:

Människans aptit tär inte bara på vår egen hälsa utan även på våra artfränders och på jordens: skog skövlas för att ge plats åt odlingsbar mark, biodiversiteten utarmas, fiskbestånden överfiskas och grundvattenkällorna minskar då jordbruken använder stora vattenmängder. Därutöver släpper matdjuren (...) ut sex miljarder ton växthusgaser globalt per år, knappt en femtedel av det totala utsläppet av växthusgaser. Det bidrar signifikant till jordens temperaturhöjning.

I syfte att minska köttkonsumtionen föreslås såväl politisk styrning som agerande av företag med påverkansmandat, exempelvis uppmuntras företag skifta mot en mer växtbaserad diet. Ett annat förslag saknar adresserad aktör, och består i att förbättra informationen om olika konsumtionsval: ”Det måste genom information bli lättare för konsumenten att **göra rätt**.”. Här uttrycks återigen en förväntan om en alternativ, och politiskt motiverad, konsumtion genom att individen ska konsumera ”rätt” och således minska utsläppen. Därefter framförs ytterligare ett, aningen extremt, exempel på alternativ konsumtion: ”Framtida och proteinrika livsmedel måste i större utsträckning vara växtbaserade, men vi föreslår även att det skall vara tillåtet att **använda insekter som människoföda för att minska konsumtionen av kött**.”.

Flygets klimatpåverkan diskuteras vidare i ”**Hyfs och kunskap krävs i debatten om flyg och klimat**”, där det nationella perspektivet är dominerande men återkommande sätts i relation till ett globalt genom att hänvisa till Parisavtalet, men även genom att skribenterna menar att ”den totala mängden växthusgaser som släpps ut i **atmosfären** framöver som behöver minska...”. I texten förekommer flera passager där skribenterna åberopar klimatavtrycket från svenskars flygkonsumtion, genom att bland annat konstatera att ”...över 90 procent av klimatpåverkan från svenskarnas totala flygresande kommer från utrikesresandet.” samt ”Under perioden 1990–2014 ökade de klimatpåverkande utsläppen av svenskarnas flygresor med mer än 60 procent.”, där de understryker att flygets omfattning, sålunda konsumtionen av flygresor,

måste diskuteras eftersom på grund av dess påfrestning för klimatet. Lösningförslagen riktas inte explicit åt den inhemska politiken, även om denna underförstått är en drivande aktör för att förhandla fram internationella överenskommelser och resedämpande styrmedel såsom nationella skatter vilket föreslås av skribenterna. Emellertid verkar även ansvarsutkrävande riktas åt företagssektorn, genom en efterfrågan av digitalisering i syfte att minska tjänsteflygresor.

5. Slutdiskussion

5.1 Framväxten av individen som konsument

Förutsättningarna för individen att utnyttja andra former av politiskt engagemang utöver de som erbjuds genom medborgarskapet har ökat till följd av en tilltagande globaliseringsprocess. Därtill har den fria marknaden genom sin transnationella funktion börjat verka som en kosmopolitisk arena där intressen utan geografisk begränsning kan förenas. Som ett resultat av globaliseringens acceleration har även värderingar, synpunkter och beteenden i högre grad tappat inomstatlig fixering för att istället placeras i, och bemöta, en global kontext. Inom globaliseringsprocessen har emellertid olika dimensioner kommit olika långt, med den ekonomiska sfären på frammarsch. Den nationella politikens mer långsamma anpassning till globaliseringen utgör en förklaring till varför denna attraherar färre medborgare, eftersom den nationella identiteten framstår otillräcklig inför transnationella frågor såsom miljö och klimat, varpå staternas tidigare egenmakt över agendan utmanas. Här har även individualismen spelat en betydande roll, eftersom individer genom ökat oberoende av samhällsinstitutioner finner färre incitament att underordna sig den hierarki vilken det nationella kollektivet, liksom parlamentariskt politiskt engagemang, förutsätter. Medborgarskapet blir återigen en begränsning i rum och framstår för individens otillräckligt för att påverka i globala frågor. Vidare har övergången från produktionssamhälle till konsumtionssamhälle ändrat individens position i samhället i en riktning där individen primärt ses som konsument. Liksom konsumtionen har ökat, har dess användningsområden expanderat där gränsdragningen mellan konsumtion och politik har förtunnats i takt med att företag anammat politiska värdeord och ideologier i marknadsföring och produktutveckling. Konsumentmakten som politiskt medel möjliggör en förening mellan självförverkligande ideal och politik genom att konsumentens politiska handling blir reflexiv och kan betraktas utifrån, där konsumenten tillfredsställer uppehållet av en identitetskonstruktion och samtidigt tilldelas en position i en kulturell samhällshierarki vilken bygger på olika konsumtionsobjekts teckenvärde.

5.2 Konsumenten i den mediala porträtteringen

I stora drag kan två skillnader identifieras genom jämförelse av artiklarna från 1988

respektive 2018. Först och främst märks ett tydligare globalt perspektiv i artiklarna från 2018, vilket gäller såväl problemfokusering som efterfrågan av ansvar som i högre utsträckning riktar sig till överstatliga, transnationella och icke-statliga aktörer i 2018 års artiklar. I artiklarna från 1988 kan istället ett mer inomstatligt perspektiv urskiljas genom ett bredare fokus på och ansvar riktat åt enskilda politiker och partier. År 1988 var dessutom klimat- och miljödebatten i högre utsträckning centrerad till konsekvenser av miljöförstöring, bland annat havens försurning, luftföroreningar och algblomning. Artiklarna från 2018 berörde istället i högre grad frågor rörande koldioxidutsläpp, främst i samband med flygindustrin och fossila bränslen vilka relaterar till den globala uppvärmningen.

En andra förändring mellan analysmaterialets två referensår visar på ett intensifierat konsumtionsfokus i artiklarna. Detta sker främst genom att konsumtionsrelaterade attribut förekommer mer frekvent i analysmaterialet från 2018 i samband med ett ökat problematiserande av konsumtion, men också genom att fler exempel som åberopar vikten av en förändrad konsumtion. I analysmaterialets båda referensår riktas ansvaret huvudsakligen åt staten att skapa förutsättningar för konsumenter att konsumera mer hållbart.

Mot bakgrund av dessa förändringar kan således en skifte urskiljas där *idealtypen individen som konsument* blivit mer framträdande i relation till *individen som medborgare* år 2018 jämfört med år 1988.

5.3 Avslutande reflektioner

Det ligger utanför denna uppsats kapacitet att fastställa orsaken till den förändrade mediala porträtteringen av individen som konsument i relation till individen som medborgare, emellertid finns det goda skäl att tro att åtminstone en del av förklaringen ligger i globaliseringen, individualismen och konsumtionssamhällets expanderings. Ett mer framträdande globalt perspektiv rimmar väl med globaliseringens utbredning, liksom ett tilltagande konsumtionsfokus i artiklarna från 2018 speglar konsumtionssamhällets utveckling. Båda dessa skeenden är i sin tur beroende av individualismen, vilket knyter ihop säcken. Emellertid följer en brasklapp vid ett sådant påstående: givetvis finns begränsningar i den förklarande visionen där distinktionen mellan det förklarande och beskrivande syftet således bör ses som given även i ett skede där resultatet från de båda frågeställningarna vävs

samman. Emellertid finns tydliga indicier på att resultatet av den empiriska analysen kan ha sin grund i uppsatsens förklaring av vilka förutsättningar som möjliggjort framväxten av individen som konsument. Åtminstone bör de faktorer som lyfts fram under inga omständigheter förbises.

I ett slutgiltigt skede vill jag uppmärksamma en utveckling särskilt, vilken består i ett konkurrensbaserat förhållande mellan stat och individ. Detta till följd av att individens lojalitet gentemot staten substitueras av engagemang genom icke-statliga aktörer. Staten måste således tävla med de fördelar individen erhåller från politisk konsumtion, vilket i praktiken innebär just ett avsärande från reellt ansvar. Ansvarutkrävandet gentemot individen uteblir således både i egenskap av medborgare och konsument, vilket i analysmaterialet speglas genom hur politiker framställs ansvariga för att styra konsumtionsbeteenden snarare än att individen förväntas gå i bräsch för en hållbar konsumtionsnorm. En förklaring ligger i att företagen, som till följd av sitt vinstintresse, saknar motiv för att tillrättavisa konsumenten i sitt konsumtionsbeteende om en efterfrågan eller laglig påtryckning inte finns initialt. För att förändra gemenemans konsumtionsbeteende måste istället politiker axla denna roll genom restriktioner och politiska reformer. På så vis kräver den problematiska konsumtionen strukturella förändringar snarare än enskilda konsumenters agerande eftersom en stigande efterfrågan inte utgör en politisk reform utan speglar en trend, som dessutom sällan blir tillräckligt allmängiltig för att bryta ny mark. När individen fäster sitt förtroende vid företag och byter ut partisymboler mot varumärkesloggor riskerar politiska bedrifter att förvandlas till luftslott. Häri ligger onekligen en fara med den politiska konsumtionen, eftersom den enbart i teorin kan ersätta medborgarskapet men där marknaden i praktiken saknar möjligheter att uppehålla ett demokratisk styrelseskick.

Politikers ansvar över individens förutsättningar som konsument visar en tendens till att den konventionella politiken alltmer börjat överskrida det parlamentariska rummet och söker en interdependens mellan marknad och politik. I samma skede syns ett desperat försök från politiker att hålla kvar greppet om individen i hennes nya roll som konsument, genom att acceptera konsumtionen som en given del av både social, kulturell och politisk identitet. Resultatet har blivit en förändrad rolluppsättning mellan individ och stat, där individens roll i ett *demos* tappat allt mer fäste i det moderna samhället och ersatts av en individ med föga intresse för medborgerligt engagemang. Likväl köper hon gärna en miljöcertifierad tygkasse.

6. Referenser

- Amnå, Erik, 2008. *Jourhavande medborgare: samhällsengagemang i en folkrörelsestat*. Lund: studentlitteratur.
- Bernays, L. Edward, 1928. *Propaganda*. New York, H. Liveright.
- Baudrillard, Jean, 1981. *For a Critique of the Political Economy of the Sign*. U.S.: Telos
- Baudrillard, Jean. 2014. *Simulacra and Simulation*. U.S.: The University of Michigan Press
- Bauman, Zygmunt, 1998. *Arbete, konsumtion och den nya fattigdomen*. Daidalos: Göteborg
- Bauman, Zygmunt, 1999. *På spaning efter politiken*. Daidalos: Göteborg
- Beck, Ulrich, 1992. *Risk Society, Towards a New Modernity*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Beck, Ulrich, 1995. *Att uppfinna det politiska*, Göteborg: Daidalos.
- Beckman, Ludvig, 2005. *Grundbok i idéanalys : det kritiska studiet av politiska texter och idéer*. Förläggare: Stockholm : Santérus
- Bergström, Göran - Boréus, Kristina (red.),. 2012. *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Tredje uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Brommesson, Douglas, 2007. *Från Hanoi till Bryssel: Moralsyn i deklarerad svensk utrikespolitik 1969-1996*. Diss. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet.
- Ekengren, Ann-Marie – Bjereld, Ulf – Demker, Marie, 2005. *Makt, identitet & modernitet. Individualisering och destabilisering i en globaliserad värld*. I Ekengren, Ann-Marie – Bjereld, Ulf – Demker, Marie – Ekecrantz, Jan (red.),. 2005. *Det hyperindividualiserade samhället?* Finland: Boréa
- Bull, Benedicte – McNeill, Desmond, 2007. *Development issues in global governance: public-private partnerships and market multilateralism*. London: Routledge
- Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Wängnerud, 2005. *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 2:a upplagan- Stockholm: Nordstedts Juridik
- Giddens, Anthony, 1999. *En skenande värld*. Kristianstad: Kristianstads boktryckeri AB
- Goldman, Robert, 1992. *Reading Ads Socially*. London: Routledge.
- Held, David, 2005. *Globalization, Corporate Practice, and Cosmopolitan Social Standards* i: Kuper, Andrew (red.) *Global responsibilities: who must deliver on human rights?* New York: Routledge, s. 185-204

Jordbruksverket, 2018. *Kött och klimat*. Tillgänglig: <http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/miljoklimat/begransadklimatpaverkan/kottoch klimat.4.32b12c7f12940112a7c800011009.html> (hämtad 2018-05-03).

Lövin, Isabella, 2018. *Ge Swedavia i uppdrag att minska svenskars flygresande*. Dagens Nyheter 2018-03-31. Tillgänglig: <https://www.dn.se/debatt/ge-swedavia-i-uppdrag-att-minska-svenskars-flygresande/> (hämtad 2018-07-02).

Micheletti, Michele, 2003. *Political virtue and shopping: individuals, consumerism, and collective action*. Basingstoke: Palgrave Macmillan

Nationalencyklopedin, 2018. "Miljö". [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/miljo> (hämtad 2018-05-12)

Nationalencyklopedin, 2018. "Globalisering". [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/globalisering> (hämtad 2018-05-10)

Nationalencyklopedin, 2018. "Medborgare". [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/medborgare> (hämtad 2018-05-12)

Nationalencyklopedin, 2018. "Konsument". [Elektronisk] Tillgänglig: [http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/konsument-\(2\)](http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/konsument-(2)) (hämtad 2018-05-12)

Naturvårdsverket, 2017. *Fakta om klimat*. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Klimat-och-luft/Klimat/> (hämtad 2018-05-12)

Nilsson, Torbjörn, 2010. *Miljöpartiets historia, Tidningen Populär historia*. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://populärhistoria.se/politik/politiska-partier-miljopartiet> (hämtad: 2018-05-11)

SOM-institutet, 2018. *SOM-seminariet 2018 förmiddagspasset*. Göteborg: SOM-institutet.

Statistiska Centralbyrån, 2018. *Allt färre är medlemmar i politiska partier*. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/allt-farre-ar-medlemmar-i-politiska-partier/> (hämtad 2018-05-10).

Stolle, Dietlind – Hooghe, Marc – Micheletti, Michele, 2005. *Politics in the supermarket: Political consumerism as a form of political participation*. International Political Science Review Vol. 26 Issue 3 July p 245-269

Strömbäck, Jesper, 2009. *Makt, medier och samhälle: en introduktion till politisk kommunikation*. 1. uppl. Stockholm: Studentlitteratur

Sörbom, Adrienne. 2002. *Vart tar politiken vägen? Om individualisering, reflexivitet och görbarhet i det politiska engagemanget*. Diss. Stockholm: Sociologiska institutionen, Stockholms universitet.

Sörbom, Adrienne 2012. *Politikens gränser – globalisering, socialdemokrati och banden till nationen*. Stockholm: Atlas

Mises, Ludwig, 2009 [1958]. *Liberty and Property*. Ludwig von Mises Institute: Auburn Alabama

Woodward, Ian – Skrbis, Zlatko – Bean, Clive, 2008. *Attitudes towards globalization and cosmopolitanism: cultural diversity, personal consumption and the national economy*. The British Journal of Sociology, Vol. 59 Issue 2 s 207-226

7. Bilagor

7.1 1988

”Bensinskatten är miljöavgift”

Dagens Nyheter 1988-02-10

”Bluff om freonförbud gör att Dahl bör gå”

Dagens Nyheter 1988-06-23

”Den smutsiga miljön i Polen dödar spädbarn”

Dagens Nyheter 1988-03-30

”Fisk kan ge oss cancer”

Dagens Nyheter 1988-10-05

”Forskarrollen är politisk”

Dagens Nyheter 1988-08-15

”Hur många har elden?”

Dagens Nyheter 1988-10-03

”LO faller för industrihögern”

Dagens Nyheter 1988-03-16

”Naturen är ingen förhandlingspart”

Dagens Nyheter 1988-03-09

”Propp om miljön stoppar inga gifter”

Dagens Nyheter 1988-03-22

”Skuld kris, aids och miljöhot”

Dagens Nyheter 1988-08-03

”Vi måste ändra livsstil!”

Dagens Nyheter 1988-05-05

”Unggången ett faktum”

Dagens Nyheter 1988-08-27

7.2 2018

”Ge Swedavia i uppdrag att minska svenskars flygresande.”

Dagens Nyheter 2018-03-31.

”Hyfs och kunskap krävs i debatten om flyg och klimat”

Dagens Nyheter 2018-04-14

"Höghastighetståg dålig affär för samhället och klimatet"
Dagens Nyheter 2018-04-19.

"Klimatförändring inte enda orsak till översvämningarna"
Dagens Nyheter 2018-03-29

"Matmomsen måste höjas så att vi inte äter ihjäl oss"
Dagens Nyheter 2018-05-06

"Mandatperiodens bästa parti för miljön är Vänsterpartiet"
Dagens Nyheter 2018-05-15

"Mellanlandning kan halvera utsläppen från Thailandsresa"
Dagens Nyheter 2018-06-03

"Miljöpartiet vill sätta stopp för fossila drivmedel 2030"
Dagens Nyheter 2018-02-12

"Nu kan lokalt miljöarbete ge stora effekter även globalt"
Dagens Nyheter 2018-02-03

"Sverige förlorar 42 miljarder årligen på dålig återvinning."
Dagens Nyheter 2018-01-17

"Så kan framtidens flygresor rädda klimatet"
Dagens Nyheter 2018-04-17.

"Vilket parti vågar styra upp den ohämmade kapitalismen?"
Dagens Nyheter 2018-05-04